

OLIVER SOLGA: JÁN KUPECKÝ ŽIVOT A DIELO

VÁCLAV BARTŮŠEK

V roce 1666 se v Pezinku narodil jeden z nejvýznamnějších středoevropských barokních malířů – Jan Kupecký (*1666 Pezinok, †16. 7. 1740 Norimberk), uplynulo tedy 350 let od jeho narození. K tomuto výročí připravil primátor města Oliver Solga, který se zabývá jako historik umění slovenskou malbou barokní doby, souhrnnou vzpomínkovou publikaci o Kupeckého životě a díle, bohatě doplněnou zajímavým barevným i černobílým doprovodným obrazovým materiálem v textu. Publikace je zároveň vzpomínkou na významného historika umění, univerzitního profesora Eduarda Alexandra Safarika, původně Šafaříka (*9. 5. 1928 Bratislava, †15. 8. 2015 v Itálii), který se Kupeckého dílem velmi důkladně zabýval a byl jedním z hlavních učitelů autora knihy. Informace o něm se nachází v úplném závěru knihy spolu s poznámkou o jejím autorovi.

Jednotlivé kapitoly provázejí čtenáře Kupeckého životem, včetně seznámení s rodinným zázemím i s jeho dílem, zejména portrétistickým. Po prologu nás autor seznamuje s malířovým rodištěm městem Pezinkem. Zde vysvětluje také českou stopu v umělcově životě a kořeny z Mladé Boleslavi. Otec chtěl, aby byl Jan tkalcem jako on. Ten však toužil být malířem, a proto z domova odešel. Pak se připomínají tři umělcovy učňovské roky ve Vídni v období let 1681–1684 a následné působení v Benátkách v letech 1684 nebo 1685 až 1687 spolu s dalším cestováním po Itálii (zejm. Bologna, Mantova nebo Florencie). V období let 1687–1706 pobýval, doučoval se a pracoval v Římě, takže se odtud vrátil do Vídně jako celkem uznávaný a zkušný portrétista. Kromě šlechticů a dvořanů maloval Kupecký též mytologické a alegorické postavy a výjevy. Ve Vídni kreslil Kupecký také příslušníky z řad vyšší šlechty a dokonce i významné politiky – např. prince Eugena Savojského, který byl znám z vítězné bitvy nad Turky u Vídně 1683. Jan Kupecký měl tehdy kontakty na císaře, který jeho talentu využíval, avšak do císařské služby přímo nevstoupil, zejména kvůli svému nekatolickému vyznání. Z Vídně zajel Kupecký občas do Čech nebo na Slovensko. Také z těchto cest získal zajímavý portrétní materiál, např. podobiznu významného slovenského vzdělance Mateje Bela. Nakonec Kupecký odešel roku 1723 z Vídně i s rodinou, kterou zde založil, do Norimberka, který byl tehdy centrem svobodného městského státu. Zde zemřel Kupeckému v roce 1733 jeho jediný syn, To

bylo také příčinou toho, že Kupecký téměř tři roky před svou smrtí maloval již pouze zřídka.

Další kapitola byla věnována rodině Jána Kupeckého. Tu umělec založil ve Vídni. Zde se totiž dne 6. 1. 1710 oženil v dómu sv. Štěpána s mnohem mladší dcerou svého někdejšího učitele, katoličkou Zuzanou Rosinou Clausovou (1685–1759). Měli spolu celkem dvě děti. Dceru Františku (1711–1714) a syna Kryštofa Jána Fridricha (1715–1733). Byl to velmi nadaný chlapec na veškeré nauky. Vynikal především v malířství, které si pod vlivem svého otce velmi oblíbil. Nelze se proto divit, že jeho smrt byla pro Jána Kupeckého největší osudovou ranou, jaká mohla stárnoucího mistra vůbec postihnout. Celkově Kupeckého manželství šťastné nebylo, což na konci života připouštěl i on sám. V kapitole *Kupeckého „opus magnum“* se autor zabýval monumentalitou Kupeckého malířského díla a vlastně jeho veškeré umělecké činnosti. Připomíná zde též historickou tradici, která se kolem jeho díla postupně vytvářela. Za vrchol tohoto díla pak pokládá Kupeckého portrétní činnost, zejména rodinné portréty a autoportréty, jejichž hodnocení a rozboru rovněž věnoval Solga samostatnou kapitolu této knihy. Upozorňuje na portréty rodin elity i běžných občanů tehdejší společnosti i rodiny vlastní. Neméně důležité, zachycené taktéž ve zvláštním oddíle byly náměty světců na barokních obrazech z klášterů a chrámů. Do mnohých těchto děl promítal umělec své ne vždy lehké životní osudy. Spíše než na objednávky spoléhal na zájem mecenášů a sběratelů. Některé duchovní náměty byly Kupeckému velice blízké, především obrazy Ježíše Krista (nejvýznamnější dílo *Salvator Mundi*), panny Marie, Máří Magdaleny, František z Assisi, apoštolové, evangelisté apod.

Kupeckého dílo bylo ve všech společenských vrstvách i během různých časových období velmi oblíbené. Proto se stalo předlohou pro mnohé grafiky. Tím se Solga rovněž zabýval ve zvláštní kapitole *Kupecký v dobových grafikách*. Grafické listy, o nichž se zde hovoří, jsou zároveň i jedinečným pramenem pro poznání těch obrazů, které se z Kupeckého díla do dnešních dnů nedochovaly. Nejznámější a největší sbírku těchto grafických listů vytvořil brzy po Kupeckého smrti německý rytec Bernard Vogel. Ta je považována v tomto směru za evropský unikát. V kapitole *Kupeckého současníci* se můžeme dočíst o dalších střeoevropských malířích. Kromě českých malířů, hlavně Petra Brandla a Karla Škréty, zde uvádí autor celou plejádu umělců ze střeoevropského okruhu včetně italských malířů nebo německých mistrů drážďanského dvorského okruhu. V několika závěrečných kapitolách, jimž je rovněž třeba při četbě věnovat náležitou pozornost, rozebírá autor Kupeckého osobnost na základě ohlasů v rámci kulturní tradice. Jde o tyto kapitoly: *Koľko je Kupeckých*, věnovanou počtu Kupeckého obrazů ve světě, *Komu patrí Kupecký*, tedy na základě kulturně historických národních tradic, a podrobnější kapitolu *Kupeckého dílo na Slovensku*. Celou monografiu o Kupeckém nakonec uzavírá *Epilog*, kde se hovoří o Kupeckého odkazu i budoucnosti

bádání o něm v celé střední i jižní Evropě a kulturním světě vůbec. Na konci knihy se ještě nachází německé resumé (Zusammenfassung), seznamy literatury a stručná informace o autorovi knihy (O. Solgovi) a jeho učiteli (E. A. Safarikovi).

Jedním z neznámějších obrazů Kupeckého římského období je obraz mladého aristokrata Michaela Kriesingera z Eckerfeldu (1677–1755), člena nižší šlechtické rodiny z Prahy. Jako dospělý působil tento muž ve službách hraběte Františka Adama z Trautmannsdorfu, který vybudoval zámek v Jemništích mezi Benešovem a Vlašimí. Pro svůj vytříbený vkus byl jakýmsi *arbitrem elegantiarum* při zdejších hraběcích dvoře. Olivier Solga (a před ním E. A. Safarik) zde mluví celkem o třech Kriesingerových portrétech. První pocházel z doby jeho mládí z roku 1700, jak dokládá vzácný nápis na rubu obrazu, který je vlastně jediným dokladem o pobytu a působení Kupeckého v Římě. Druhý obraz, který je dochován a byl v majetku římskokatolické fary při kostele sv. Vavřince (nikoliv sv. Martina) v Okrouhlici (nyní tedy patří římskokatolické faře v Benešově), zobrazuje Kriesingera zhruba ve věku kolem 55 let ze třicátých let 18. století, což dokazuje, že Kupecký i Kriesinger byli spolu stále v kontaktu. Kromě toho autor ještě hovoří o třetím Kriesingerově obrazu, jenž byl zjištěn na základě rentgenového průzkumu při restaurování portrétu šlechtice ve starším věku z Okrouhlice. Na Okrouhlický statek se totiž Kriesinger stáhl, když byl ve své nepsané funkci majordoma jemništského dvora hraběte Františka Adama z Trautmannsdorfu vystřídán benešovským piaristou, dlouholetým rektorem a vicerektorem P. Eugeniem Sebastianim z Častolovic (1681–1762). Zde žil jako neženatý drobný šlechtic, podporoval faru, o jejíž založení se zasloužil (1739) i školu, která při ní působila.

Objasnění tajemství okrouhlického portrétu Kriesingera od Jana Kupeckého připadlo tedy kvůli historickému vývoji na první následníky a pokračovatele díla pana profesora Safarika. Tím se tedy stal pan primátor města Pezinku pan Dr. Olivier Solga. Ten se kvůli vlastnickým informacím obrátil na benešovského faráře pana Mgr. Marcela Timka. Ve své monografii portréty s Kriesingerem vysoce hodnotí a věnuje jim mnoho místa. Vzhledem k tomu, že však autor nežije na Podblanicku, unikají mu pochopitelně důležité souvislosti. Už patrocinium okrouhlického kostela není správně. Uvádí se sv. Martin místo sv. Vavřince. Solga se snažil v dobré vůli citovat alespoň dílo Jana Hertla, byť s ním ve všem nesouhlasil, ale náhodná chyba v tisku (záměna samohlásky a s písmenem e) udělala z předního kulturního historika, jiného autora – pana Hartla, který tak zapadl do poznámkové šedi knihy a stal se tak vlastně neidentifikovatelným.

Jinak lze celkově říci, že kniha působí velmi příznivě na čtenáře také svou estetickou formou, nejen obálkou, ale i celkovým výběrem doprovodných fotoreprodukcí, které přibližují látku, o níž autor pojednává. Po dobové rytině města Pezinku z roku 1736 od S. Mikovíniho a A. Kaltschmieda a kopiích převážně podpisů umělcova otce na různých dokumentech z roku 1677, 1681 a 1686 a po

několika dalších dokumentačních obrazech a fotografiích z Kupeckého rodného domu z 19. století následují většinou mistrovsky obrazy a rytiny zhotovené podle jeho námětů. Kupeckého rodný dům po archeologickém výzkumu v letech 2015 a 2016 přešel zásluhou autora, který byl tehdy primátorem, znovu do vlastnictví města Pezinok. Další barevné reprodukce i též černobílá zobrazení rytin, zároveň dokumentují i nejen rozsah Kupeckého díla, ale přibližují chronologicky i jeho život a námětové okruhy dalších kapitol Solgovy knihy. Mezi doprovodným materiálem můžeme např. najít jeho autoportréty i zobrazení jeho manželky, případně i syna (pouze na rytinách), které nás provází celým dílem. V tomto ohledu je možná jedním z nejznámějších umělcových autoportrétů jeho vlastní podobizna s fajfkou (Národní galerie, s. 129). Pozoruhodné jsou i portréty tehdejších mocných (např. portrét prince Eugena Savojského, Moravské galerie v Brně, s. 47), boháčů (např. blahobytného měšťana Jana Melchiora Dilingera ze Slovenské národní galerie, s. 165) i žebráků (rytina na s. 37), umělců (např. malíře města Norimberka Jorga Dürrenfurtha, ze soukromé sbírky, s. 91) nebo učenců (Mateje Bela, Gemersko-malohontské muzeum, Rimavská Sobota, s. 183) a rovněž Ježíše Krista (obraz Salvator Mundi, soukromá sbírka s. 142, rytina Galerie města Bratislavy s. 146), světců (jako svatý František z Asissi, soukromá sbírka, s. 145) i světic (např. rytina svaté Marie Magdaleny na s. 148). Z žen kromě portrétů jeho manželky (např. portréty a alegorie z Národní galerie v Praze, s. 103, 119, 122), je znám rovněž portrét Hedviky Františky Wussinové (Národní galerie v Praze, s.72). Je velmi vhodné, že autor mezi reprodukce umístil také oba portréty okrouhlického svobodného pána Michaela Kriesingera (Národní galerie v Praze, s. 40 a 41), k nimž se váží některé dosud nezodpovězené historické otázky. Zveřejněno je také několik děl dříve připisovaných Kupeckému omylem. Vzhledem k povaze doprovodného materiálu platí přísný režim pro reprodukování, které není možné bez předchozího souhlasu autora provádět. Je velká škoda, že je kniha bez rejstříků, ačkoliv se na druhé straně naskytá otázka, jak velice by se asi její objem po začlenění jednotlivých druhů rejstříků zvětšil.

V Pezinku v souvislosti s 350 lety od Kupeckého narození vznikla tedy velmi významná publikace, která se možná stala prvním dílem svého druhu ve střední Evropě. Proto byla tato kniha též v roce 2017 odměněna jednou z hlavních cen Egona Ervína Kische na slavnostním vyhlášení a předání mezinárodních cen Klubu autorů literatury faktu v pořadajícím městě Letohradu (Česká republika, okres Ústí nad Orlicí). V souvislosti s portréty Michaela Keisigera se pak nakučila celá řada dřívějších i nových badatelských otázek, např. zda Jan Kupecký mohl svého známého z řad Podblanické nižší regionální šlechty navštívit a proč o tom neznáme žádné spolehlivé doklady, apod., na něž bude třeba nejen při uměleckohistorickém, ale i při historickém bádání hledat odpověď znovu a intenzivněji i v souvislostech dalších nových probíhajících výzkumů. Možná, že

se takových témat, kde bude třeba na výzkumech pokračovat i na mezioborové základně, najde více, než se toto dílo stane podnětem k nim nejen v oblasti dějin umění. Ozdobou i praktickou součástí knihoven širší odborné veřejnosti se Solgova kniha již stala.

Solga, Oliver: Ján Kupecký život a dielo, Mesto Pezinok. Pezinok 2016, 192 s.